

Wijbosch, Sint Servatiuskerk en pastorie

Bouwhistorische verkenning

BAAC Rapport B-15.0006

Auteur:
Drs. ing. A.G.
Oldemenger

Ongeredigeerd concept

ISSN: 1873-9350

Redactie en archief: drs. J.M.J. Willems
Veldwerk en teksten: drs. ing. A.G. Oldenmenger
Waardering: ir. R.W.J.M. Gruben
drs. ing. A.G. Oldenmenger
M.C. van Dam

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en/of BAAC bv.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer

1 Inleiding

1.1 Bouwhistorisch onderzoek verklaard

Bouwhistorici analyseren gebouwen vooral aan de hand van het vorm- en materiaalgebruik van structuren, constructies en afwerkingen die alle hun specifieke, vaak tijdsgebonden eigenschappen hebben. Voor de bouwhistoricus vormt het gebouw de primaire bron van informatie omtrent de bouwgeschiedenis. De bouwhistoricus kan tijdens het onderzoek historici inzetten om zo na te gaan of archiefinstellingen beschikken over relevante informatie over het object, te denken aan inboedelbeschrijvingen, notariële akten, bouwtekeningen. De bouwhistoricus wordt in staat geacht om op basis van de primaire bron (het gebouw) en de secundaire bronnen (archiefstukken) inzicht te geven in de wijze waarop het pand in eerste instantie gebouwd is, en welke veranderingen nadien hun sporen hebben nagelaten. Het nut van het bestuderen van constructies, structuren en afwerkingen is primair het vergroten van kennis omtrent het bouwen in het verleden. Het vergroten van deze kennis is in brede zin van belang omdat deze kennis onontbeerlijk is om op verantwoorde wijze met het gebouwde erfgoed om te gaan, in geval van restauraties maar ook verbouwingen. De kennis van het historische bouwen stelt de bouwhistoricus in staat om bij objectgericht onderzoek uitspraken te doen ten aanzien van de monumentale waarde van het object en al haar onderdelen, omdat bij de vaststelling van de waarde volgens de richtlijnen getoetst moet worden op mate van authenticiteit en zeldzaamheid. De door de bouwhistoricus vervaardigde rapportage met waardering en waardestellingen gebruikt worden door architecten en planontwikkelaars ter inspiratie voor noodzakelijk geachte ontwikkelingen en door overheden en monumentencommissies om de gemaakte plannen te toetsen en besluiten te nemen.

1.2 Het begrip monumentale waarde

Het besef dat er door de overheid moet worden gestreefd naar het behoud van het gebouwde erfgoed met als doel deze objecten als nalatenschap van voorouders te behouden tegen sloop, is in de tweede helft van de negentiende eeuw ontstaan. Dit besef resulteerde in het oprichten van de afdeling Kunsten en Wetenschappen bij het Departement van Binnenlandse zaken in 1875. Wetgeving met als doel bescherming te bieden aan het gebouwde erfgoed zou nog lang op zich laten wachten. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er de Tijdelijke Wet Monumentenzorg waarin stond dat onroerende zaken vermeld in de Voorlopige lijst der Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst (1908-1933), niet mochten worden gesloopt of veranderd zonder toestemming van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen. De eerste 'echte' monumentenwet werd pas in 1961 van kracht. Daarin werd een definitie opgenomen voor een (beschermd) monument, namelijk: alle vóór tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde. Het zijn vooral objecten die een grote rol van betekenis spelen in de geschiedenis van de architectuur, het bouwen of van belang zijn voor de geschiedenis of de identiteit van de plek waar zij staan. Tegenwoordig zijn er in Nederland zo'n 60.000 gebouwde rijksmonumenten en ongeveer 45.000 gemeentelijke monumenten.

1.3 De waarderingsmethodiek

Een (cultuur)historische waardestelling is geen dictaat. Naarmate (cultuurhistorische) waarden hoger zijn, zal men wél met meer kracht van argument – mede vanuit andere overwegingen – moeten verdedigen dat men ze wil aantasten. De door BAAC op basis van de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek opgestelde waardering is een zo objectief mogelijke waardering, uitsluitend gebaseerd op de gegevens die in deze rapportage zijn gepresenteerd. Objectiviteit wordt nagestreefd door de waardering niet individueel op te stellen, maar door de drie (senior)bouwhistorici te samen. Verder worden aspecten als bouwtechnische toestand, gebruikersbelangen, ontwerpoverwegingen en economische aspecten buiten beschouwing te laten. In het traject van ontwikkeling dienen de hier genoemde aspecten afgewogen te worden tegen de op bouwhistorische gronden opgestelde waardering in deze rapportage. Het kan dus zo zijn dat bouwtechnische aspecten of een economische situatie er toe leidt dat monumentaal hoog gewaardeerde onderdelen van het object dienen te verdwijnen. De afweging is te maken door de toetsende instanties. Het advies dat BAAC heeft geschreven ten aanzien van de omgang met de vastgestelde monumentale waarden, kan hierbij richtinggevend zijn.

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek (2009) wordt ten aanzien van het bepalen van de monumentale waarde onderscheid gemaakt in drie gradaties, te weten; hoge monumentale waarde, positieve monumentale waarde en indifferente monumentale waarde. De begripsbepalingen in de richtlijnen laten echter veel onduidelijk. Vast staat dat bij alle drie de gradaties sprake is van monumentale waarde. Indifferente monumentale waarde dient namelijk te worden toegekend aan elementen die van relatief weinig belang zijn voor de structuur en/of de betekenis van het object. De richtlijnen laten geen ruimte om elementen aan te duiden die volstrekt geen monumentale waarde vertegenwoordigen. BAAC hanteert derhalve een vierde gradatie; geen monumentale waarde. In deze categorie zullen in principe elementen worden geplaatst die jonger zijn dan vijftig jaar, met dien verstande dat daarop uitzonderingen denkbaar zijn (bijvoorbeeld restauratiewerk, reconstructiewerk of een duidelijk aantoonbare toegevoegde kwaliteit). Positieve monumentale waarde dient volgens de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek toegekend te worden aan elementen die van belang zijn voor de structuur en/of de betekenis van het object. Hoge monumentale waarde moet worden toegekend aan zaken die van cruciaal belang zijn voor de structuur of de betekenis van het object. Deze definities laten ruimte voor interpretatie doordat het onderscheid tussen 'van belang' en van 'cruciaal belang' niet zijn gegeven. BAAC geeft het verschil in definitie inhoud door positieve monumentale waarde als basiswaarde te beschouwen en hoge monumentale waarde toe te kennen wanneer sprake is van een bijzondere of uitzonderlijke situatie.

1.4 De waardedefinities

Omdat de vertaalslag van de vastgestelde monumentale waarde naar praktische handvaten in het kader van voorgenomen ingrepen wat eenvoudiger te maken, heeft BAAC er voor gekozen om in deze paragraaf inhoud te geven aan de begrippen hoge monumentale waarde, positieve monumentale waarde en indifferente monumentale waarde. Dit met het doel de planvormer en plantoetsers op één lijn te kunnen brengen ten aanzien van de interpretatie van de door BAAC vastgestelde waarden.

- Hoge monumentale waarde

Voor onderdelen waaraan hoge monumentale waarde is toegekend, geldt dat er bij het maken van verbouwingsplannen, vanuit bouwhistorisch oogpunt, gestreefd moet worden naar het volledig behoud er van. Aanpassingen van hoog gewaardeerde onderdelen zijn alleen te billijken wanneer daarmee de bestaande monumentale waarde, of de beleving daarvan, onaangetast blijft of wordt versterkt. In zeldzame gevallen is versterking van hoog gewaardeerde onderdelen mogelijk door toevoeging van een op zichzelf kwalitatief hoogwaardige aanvulling. Algemeen geldt dat noodzakelijk geachte ingrepen met zorg moeten worden uitgevoerd waarbij in principe de architectuur van het gebouw maatgevend is.

- Positieve monumentale waarden

Voor onderdelen waaraan positieve monumentale waarde is toegekend, geldt dat er bij het maken van verbouwingsplannen, vanuit bouwhistorisch oogpunt, gestreefd moet worden naar zoveel mogelijk behoud er van. Aanpassingen van positief gewaardeerde onderdelen zijn omwille van de bouwhistorie alleen te billijken wanneer het karakter en de monumentale waarde van het geheel blijven bestaan of eventueel worden versterkt (bijvoorbeeld door restauratie).

- Indifferente monumentale waarde

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen zwaarwegende argumenten om het volledige behoud van indifferent gewaardeerde onderdelen na te streven. Wijzigingen behoren doorgaans tot de mogelijkheden, sloop in sommige gevallen ook. Behoud van indifferent gewaardeerde delen kan binnen een herontwikkelingstraject wel een positief effect hebben op de (belevings)waarde van het geheel. Reconstructief herstel kan in sommige gevallen leiden tot opwaardering van indifferent gewaardeerde onderdelen.

- Geen monumentale waarde

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen argumenten om het behoud van indifferent gewaardeerde elementen na te streven. Wijzigingen of zelfs sloop behoren zonder voorbehoud tot de mogelijkheden en kunnen zelfs een positief effect hebben op de beleving van de monumentale waarde van het complex als geheel.

1.5 Uitgangspunten bouwhistorische verkenning

De voormalige Rooms-katholieke kerk en bijbehorende pastorie in Wijbosch zijn op donderdag 15 februari onderworpen aan een bouwhistorische veldverkenning. Deze verkenning kende een non-destructief karakter. Tijdens de verkenning werd de bestaande situatie in ogenschouw genomen en werd een reeks foto's gemaakt. In aanvulling op dit veldonderzoek, is een bezoek gebracht aan het Brabants Historisch Informatiecentrum in 's-Hertogenbosch. Daar zijn de volgende archieven geraadpleegd: archief 1589 (Documentatie Schijndel), archief 5178 (Bureau wederopbouw Schijndel 1946-1965) en archief 5199 (Parochie Sint Servatius Schijndel). Verder kon gebruik worden gemaakt van kopieën van de bouwtekeningen van het voormalige kerkgebouw, aangeleverd door de opdrachtgever Abeco.

Afbeelding: Uitsnede van een beeld afkomstig van google-earth met daarop d kerk en pastorie. Ten noorden van de kerk het kerkhof.

Afbeelding: Pastorie en kerk in Wijbosch.

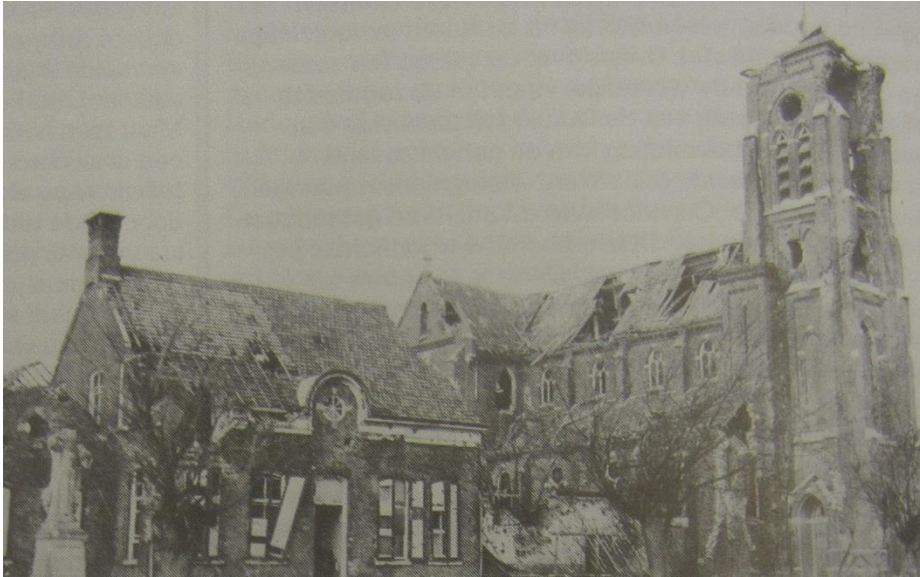
2 Bouwhistorische analyse

2.1 Historisch kader

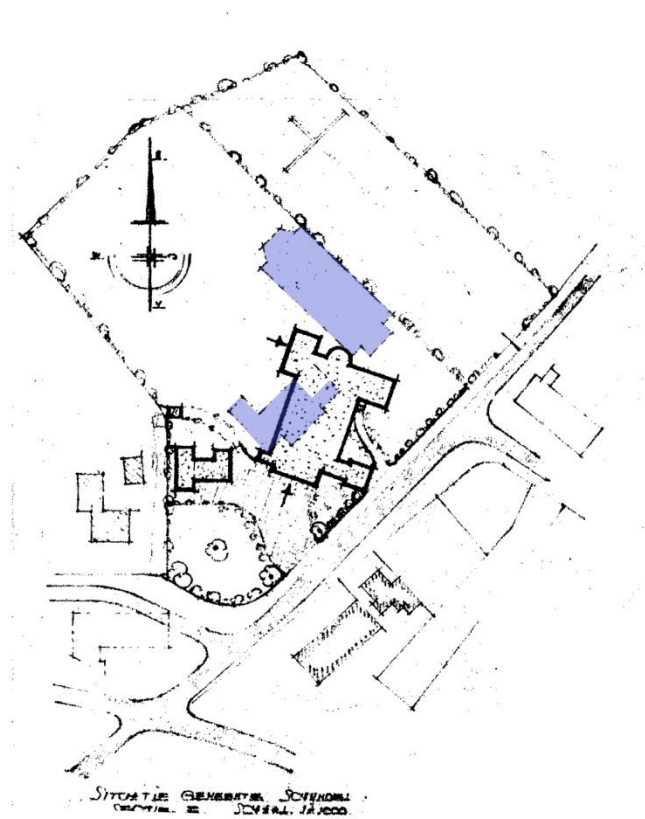
Voor een historische ontwikkeling van het gebied waar de voormalige kerk en pastorie zich bevinden, wordt in dit rapport verwezen naar een bijdrage in BAAC-rapport B-15.0012. In voorliggende rapportage wordt volstaan met een zeer bondige kerkgeschiedenis. De oudste vermelding van een kapel in Wijbosch dateert uit 1428. De kapel wordt in 1850 gesloopt, katholieken in Wijbosch kerkten vanaf dat moment in Schijndel. In 1884 werd de parochie Wijbosch gesticht. Op een paar honderd meter afstand van waar de kapel stond, dus op een nieuwe locatie, werd naar plan van Herman Bekkers een kerk met pastorie gebouwd. Deze beide gebouwen, bekend van foto's en tekeningen, raakten zwaar beschadigd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er bestond wat discussie of de schade kon worden hersteld. Er werd besloten om de gebouwen te slopen. Naar verluidt werd de afkomende steen hergebruikt als straatverharding. De inwoners van Wijbosch moesten het enkele jaren stellen zonder eigen kerkgebouw stellen, er werd gekerkt in de kapel van een nabij gelegen nonnenklooster. Rond 1950 kregen plannen om een nieuwe kerk en pastorie te bouwen, gestalte. De in 's-Hertogenbosch woonachtige J.J. M. van Halteren kreeg als architect de opdracht om het ontwerp voor de kerk en pastorie maken. In het archief van het Bisdom zijn de tekeningen voor de kerk bewaard gebleven. Op basis van die tekeningen en de veldverkenning, is vast te stellen dat de kerk sinds de bouw in 1952 nauwelijks aan veranderingen onderhevig is geweest. De wijzigingen die wel zijn doorgevoerd, hebben bijna uitsluitend te maken met het vernieuwen of toevoegen van interieurafwervingen. Bekend is dat een deel van de kerkvloer werd vernieuwd. Een aantal ruimten kreeg nieuwe vloerafwervingen, verlaagde systeemplafonds of een andere afwerking op de muren. Aan de oostzijde werd tegen de kerk een kleine bouwmasa onder een lessenaardak toegevoegd. De kerk is uit de dienst genomen op 30 juni 2013. De kerk was toen al aangewezen als gemeentelijk monument.

In opdracht van het bisdom zijn verwijzingen naar het religieuze gebruik van het voormalige kerkgebouw verwijderd. Het gaat om altaren, wijwaterbakjes, biechtstoelen, een stichtingssteen, wijdingskruisjes et cetera. De losse kerkinventaris waaronder heiligenbeelden, meubelstukken en dergelijke zijn reeds uit het gebouw weggehaald.

Er zijn plannen gemaakt om in het kerkgebouw appartementen onder te brengen.

Afbeelding: Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontstond door beschietingen schade aan de toenmalige kerk en pastorie (links). Pastorie en kerk zijn negentiende-eeuwse bouwsels.

Afbeelding: Situatietekening uit 1952 met daarop de nieuwe kerk en pastorie weergegeven. In stippellijnen zijn de contouren van de gesloopte kerk en pastorie aangeduid. Middels een blauwpaarse kleur zijn die contouren op de tekening door de auteur verduidelijkt. In 1952 werd de nieuwe kerk dus goeddeels op de plek van de gesloopte pastorie gebouwd. De oriëntatie van de kerk veranderde sterk. Het kerkfront werd niet op de Monseigneur van de Venstraat gericht (van oudsher de route van Schijndel naar Veghel), maar op de Wijbosscheweg – Eerdsebaan.

2.2 Analyse van de kerk

2.2.1 De opzet van het gebouw

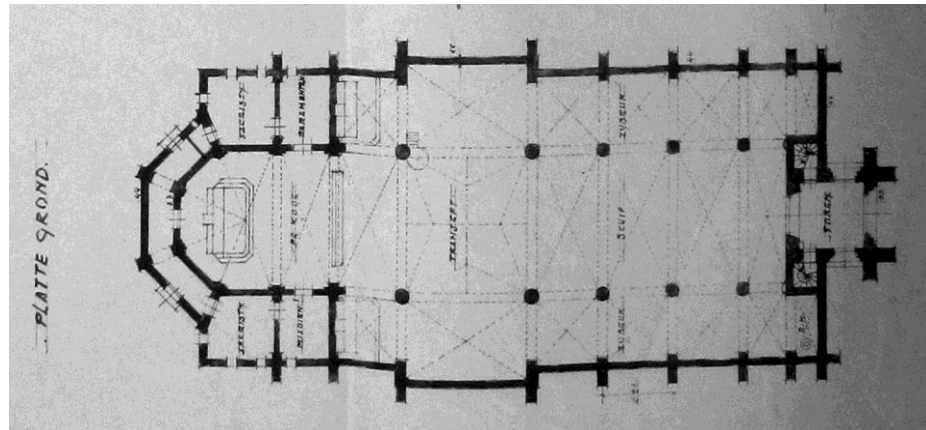
De voormalige Servatiuskerk is ontworpen volgens christocentrische principes die vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw hun intrede deden. Daarbij werd er vanuit gegaan dat er in de architectuur van het gebouw zo min mogelijk moest zijn dat afleidde van de eucharistieviering. Kolommen die vanuit de zijbeuken het zicht op het koor ontnamen, waren uit den boze. In het ontwerp kon dit worden bewerkstelligd door de zijbeuken zo smal te houden, dat zij alleen dienden als verkeersruimte (gang). Het geheel van beuken werd onder één, relatief flauw hellend, zadeldak gebracht. Het interieur van de kerk is sober gehouden.

Schoonmetselwerk zonder versiering is daar de norm. Die soberheid kan overigens ook in relatie worden gezien met de tijd van wederopbouw waarin middelen (zowel financieel als materieel) beperkt beschikbaar waren.

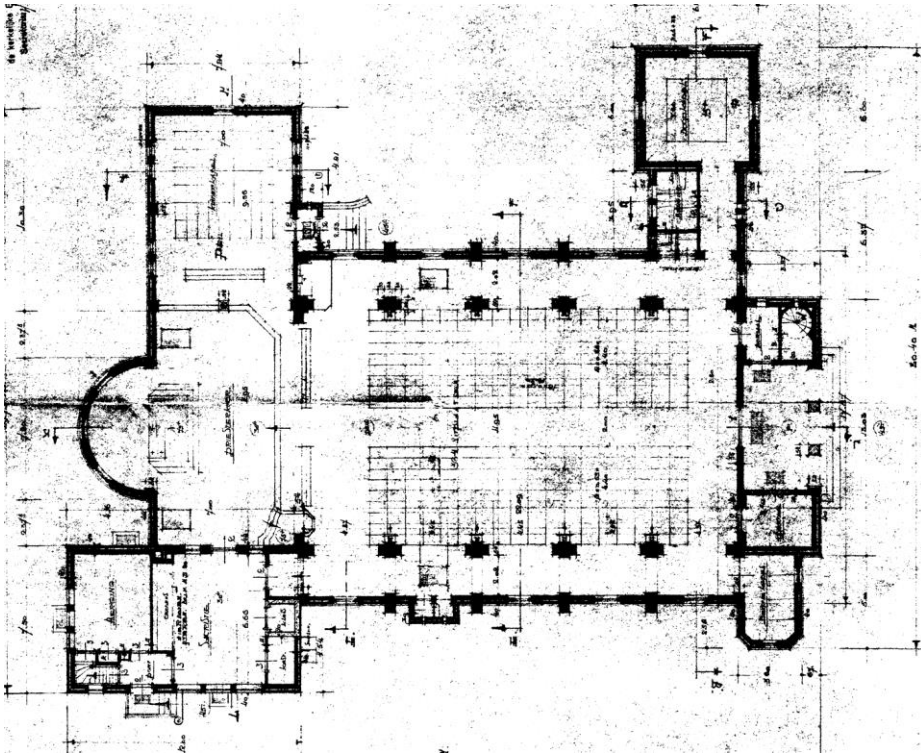
De kerkbanken werden in de Servatiuskerk in twee rijen in het middenschip opgesteld, op een zodanig manier dat er een middengang vrij bleef en de bezoeker, wanneer deze door de centrale toegang naar binnen trad, direct vrij zicht had op priesterkoor en altaar. Het priesterkoor onderscheidt zich architectonisch doordat het uittorent boven het schip én omdat hier, in tegenstelling tot het schip, een gemetseld gewelf is toegepast. In opzet volgt het plan voorbeelden uit in de jaren twintig en dertig. Dit geldt ook voor de toepassing van een halfronde koorsluiting.

Aan de oostzijde sluit op het priesterkoor een voormalige kinderkapel onder zadeldak aan. Oorspronkelijk stond de kapel in openverbinding met het priesterkoor, na de opheffing van de kapel is een scheidingswand aangebracht. De filosofie achter het kinderkoor was tweeledig. In de vroege twintigste eeuw ontstond het idee dat kinderen op een kind-eigen wijze de eucharistieviering moesten kunnen volgen, en dat daarvoor een eigen plek in de kerk gereserveerd zou moeten zijn. Daarnaast pas het onderbrengen van de kinderen in een eigen kapel bij de christocentrische principes dat er in voorzag de gelovigen niet af te leiden van de dienst (in dit geval door hun eigen kinderen).

Aan de westzijde van het priesterkoor is de sacristie onder zadeldak gesitueerd. Een laatste ruimte die hier wordt genoemd, is de doopkapel aan de oostzijde. Mogelijk was hier in de eerste fase van planvorming een kerktoren voorzien.

Afbeelding: Grondplan van de negentiende-eeuwse kerk, sterk beïnvloed door opvattingen uit de gotiek.

Afbeelding: Grondplan van de in 1952 te bouwen kerk met een christocentrische opzet, zoals tot ontwikkeling kwam in de interbellumperiode. Zijbeuken zijn daarbij gereduceerd tot verkeersruimten.

2.2.2 De draagconstructies

Het kerkgebouw is grotendeels gebouwd op een puttenfundering. Putten zijn niet toegepast onder de doopkapel en de sacristie. Deze zijn op staal gefundeerd. De aanlegdiepte bedraagt ongeveer 3,5 meter beneden maaiveld. De sacristie is onderkelderd. De keldervloer, wanden en het kelderdek zijn van gewapend beton. Het opgaande werk is geheel uitgevoerd in baksteen. Vrijwel al het muurwerk heeft een steensdik binnen- en een halfsteens buitenblad. De luchtspouw heeft een breedte van circa 7 cm.

Het dak van het schip van de kerk wordt gedragen door een reeks kniespanten die in hout zou uitgevoerd. De spanten zijn van meet af aan afgetimmerd geweest, zoals blijkt uit het onafgewerkte hout dat op één plek in het zich is gebracht. Er zijn ook spanten toegepast bij de sacristie, de halfronde koorsluiting en de doopkapel. Alleen de spanten van de sacristie zijn in het gebouw waar te nemen. Het gaat om eenvoudige Hollandse spanten waarvan de verbindingen tot stand zijn gebracht met bouten of stroppen. Het geheel is verstevigd met een trekanker. In de kinderkapel en het priesterkoor kon worden volstaan met gordingen.

Afbeelding: Detail van één van de kniespanten. Het hout van de spanten is van meet af aan afgetimmerd.

Afbeelding: Gemetseld gewelf in het priesterkoor.

2.2.3 Het interieur

- Schip en priesterkoor

Bouwkundig is het interieur van de kerk zonder meer sober te noemen, zelfs voor bouwtijd. Muurwerk is uitgevoerd in overwegend onbewerkte en onafgewerkte baksteen. Er is in kettingverband gemetseld en de voegen zijn platvol en ruw, zoals na de Tweede Wereldoorlog is zwang was. Waar bogen zijn toegepast, is consequent een rondboog als vorm aangehouden. Geprofileerde bakstenen zijn alleen te vinden bij de vensteropeningen, de pilasters waar de kapspanten op aansluiten en direct onder de aansluiting van het dak. Buiten enkele wijdingskruisjes, wijwaterbakjes en een inwijdingssteen zijn in het metselwerk geen bijzonderheden opgenomen.¹ In de voorgevel zijn boven de oorspronkelijke deuren strekse bogen uitgevoerd. Het balkon van het zangkoor boven de entree is uitgevoerd in hout, korbeelstellen zijn op natuurstenen consoles geplaatst.

In het schip is de vloer voorzien van een niet-oorspronkelijke afwerking met rode tegels. Deze is in de jaren zeventig of vroege jaren tachtig aangebracht ter vervanging van een vloer uit de bouwtijd. Het priesterkoor heeft hoogst waarschijnlijk nog wel de oorspronkelijke afwerking van vloeren, uitgevoerd in een contrasterende zandgelige tint.

In het schip is het dak afgewerkt met plaatmateriaal dat uit de bouwtijd stamt. In het priesterkoor en in de absis zijn oorspronkelijke en eenvoudige gemetselde gewelven aangebracht.

In de zijbeuken van het schip zijn vensters met gebrandschilderd glas-in-loodramen. In zeven ramen zijn sacramenten verbeeld: oliesel, eucharistie, doopsel, vormsel, biecht, priesterschap en huwelijk. Daarnaast is één raam met een verbeelding van 'ambacht' en één raam dat de landbouw representeert. Deze ramen zijn het verste van het priesterkoor af geplaatst en tonen de voornaamste bestaansmiddelen in Wijbosch kort na de oorlog.

¹ In opdracht van het bisdom zijn alle kruisjes, bakjes en de inwijdingssteen verwijderd.

Het priesterkoor zelf heeft eenvoudig gekleurd glas-in-lood. In de absis zijn drie gebrandschilderde ramen van de glazenier Arnoud Paashuis (1912-1974) te vinden.² Het gaat om voorstellingen van het Hart, Christus met zijn apostelen en de Transsubstantiatie.

Afbeelding: Opname van het schip van de kerk, gemaakt vanaf het altaar in de absis.

Afbeelding: Opname van het schip, gemaakt in de richting van de rechter zijbeuk.

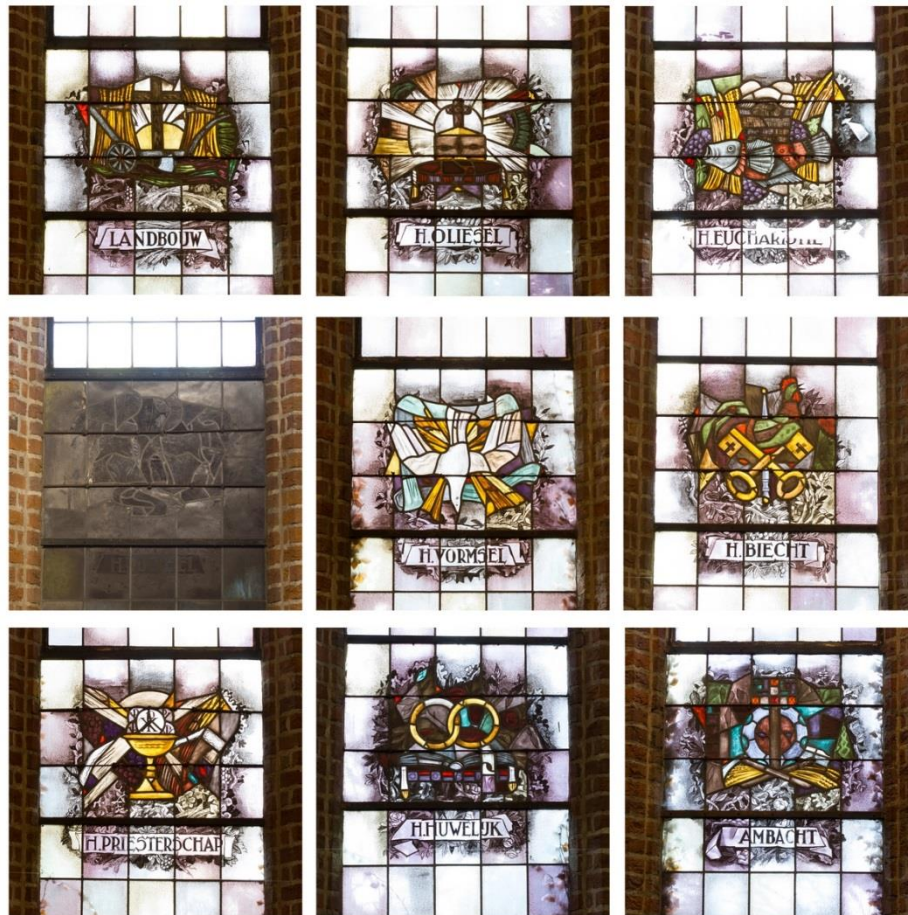

Afbeelding: Detail van de voorgevel vanuit de middenbeuk. Een wijdingskruisje en wijwaterbakje zijn reeds geamoveerd. Alle religieuze verwijzingen worden in opdracht van het bisdom uit de kerk verwijderd.

² Paashuis ontwierp ook ramen voor de kerk in het nabij gelegen Eerde.

Afbeelding: Absis met gebrandschilderde glas-in-loodramen vervaardigd door glazenier A. Paashuis die vooral regionaal bekendheid verwierf.

Afbeelding: De zeven sacramenten verbeeld in gebrandschilderd glas-in-lood. Daarnaast 'ambacht' en 'landbouw'.

- Doop- en Mariakapel

De doopkapel is een eenvoudige ruimte, een centraalbouw in de traditie van de doopkapel. De muren en de vloerafwerking zijn gelijk aan de afwerking aan het schip. Er is een rode tegelvloer en het metselwerk is in kettingverband opgetrokken. Het koepelgewelf is uitgevoerd met een koepelgewelf in baksteen. De tint van deze steen is gelig, terwijl het opgaande werk in rode steen is gemetseld. Glas-in-lood in de doopkapel is non-figuratief. Centraal in de ruimte bevond zich ten tijde van de verkenning nog een doopvont, langs de muren stonden banken opgesteld. De Mariakapel heeft gebrandschilderd glas-in-lood met voorstelling van een engel. Het devotiebeeld was ten tijde van de verkenning reeds verwijderd.

Afbeelding: Links de doopkapel nog met vont, rechts de Mariakapel ontdaan van heiligenbeeld.

- Kinderkapel

De voormalige kinderkapel heeft nadat deze haar oorspronkelijke functie verloor, de huidige vloerbedekking, wandradiatoren en het verlaagde systeemplafond gekregen om de ruimte zo behaaglijker te krijgen. Muren zijn op eenzelfde manier uitgevoerd als in de rest van de kerk: schoonmetselwerk in kettingverband. In de gevels zijn zeven gebrandschilderde glas-in-loodramen aanwezig. De voorstellingen verbeelden vroomheid, waarheid, berouw, liefde, hoop en geloof. In de kopgevel van de kapel is een venster waarin de heilige Aloysius Gonzaga is afgebeeld, een heilige die bekend stond om zijn vroomheid op zeer jonge leeftijd. Dit is passend voor de oorspronkelijke functie van de ruimte als kinderkapel. Onder het venster hangen lijstje met voorstellingen uit de kruiswegstatie.

- Sacristie

De sacristie is een ruimte die gespeend is van opsmuk, temeer omdat tijdens de verkenning de credenskast, het kruisbeeld en schilderijen reeds waren verwijderd. De ruimte heeft houten vloeren met een recentere bedekking, gestuukte wanden en een vlak steengaasplafond. Deuren zijn eenvoudig, evenals het lijstwerk om de kozijnen. Uitzondering vormt de deur naar het priesterkoor, uitgevoerd met gekleurd glas-in-lood, zoals ook de vensters aan weerszijden van deze deur. Eén

inbouw kast en een kluis daarnaast zijn nog wel aanwezig. Het halletje dat toegang geeft tot de sacristie, de bergruimte en de ontsluiting vormt van de zolder boven de sacristie is ook eenvoudig van afwerking. Op de vloer zijn oorspronkelijke gele tegels te vinden die ook de pastorie aanwezig zijn. De afwerking van de berging wijkt niet af van de sacristie: eenvoudige vloer- en wandafwerkingen alsmede een vlak steengaasplafond. Deuren zijn van de eenvoudigste soort. In de berging is een klein keukenblokje geplaatst, mogelijk in de bouwtijd of anders kort daarna. Daglicht treedt in de ruimte toe via vensters met stalen kozijnen en gekleurd glas-in-lood. Ten tijde van de verkenning was in de ruimte nog een schakelkastje aanwezig voor de klok in de dakruiter, een product van de klokkengieterij Petit & Frintsen uit Aarle-Rixtel. Kelder en zolder zijn ongedeelde ruimten zonder bijzonderheden.

Afbeelding: De voormalige kinderkapel met rechts de voormalige entree voor de kinderen. De voorstellingen van de vensters herinneren nog aan de oorspronkelijke functie.

Afbeelding: De voormalige sacristie is een eenvoudige ruimte en gekleurd glas-in-lood in de gevel.

Afbeelding: Fotocollage van de gebrandschilderde ramen in de voormalige kinderkapel. Centraal Aloysius Gonzaga, een heilige die bekend staat om zijn vroomheid op zeer jonge leeftijd en daarmee een aansprekend voorbeeld moest zijn voor kinderen.

2.2.4 Het exterieur van het gebouw

Ten aanzien van het exterieur van het gebouw, kan kort worden gesteld dat dit vrijwel in oorspronkelijke staat verkeert. Aanpassingen zijn marginaal. Het portaal dat toegang geeft tot de voormalige kinderkapel is een toevoeging ter vervanging van een aanmerkelijk kleinere voorganger.

De opzet van de gevels heeft duidelijk de kenmerken van de tijd, met name voor wat betreft de detaillering van het metselwerk van de topgevels. Het metselwerk is, zoals binnen uitgevoerd met grootformaat bakstenen, in ketting verband en met ruwe platvolle voegen. Horizontaal zijn de gevelvlakken ingekaderd door plint (trasraam) en een kroonlijst van profielstenen en een siermetselwerk fries daaronder. Geveltoppen zijn uitgevoerd met forse tuiten en schouderstukken, zoals dat in de jaren dertig reeds in zwang raakte. Vensteropeningen zijn uitgevoerd onder een rondboog. Bij voorname (grotere) openingen zijn deze bogen geaccentueerd door toevoeging van een uitgemetseld gemetselde rand. Enigszins atypisch is de combinatie van rondboogvensters en steunberen, temeer opdat in het schip geen gewelven zijn toegepast. Steriliteit van de gevelvlakken is op detailniveau tegen gegaan door subtiele verschillen in tint van het metselwerk. Zo zijn de bakstenen geschakeerd van donkerrood tot op sommige plekken bijna oranje en zijn lekdorpels consequent in een uniforme donkere baksteen uitgevoerd. Ook de ruwe behandeling van het voegwerk zorgt er voor dat de gevelvlakken niet te sober worden.

De voormalige Mariakapel heeft in het exterieur een verbijzondering in de vorm van een (segment)boog fries. Dit maakt niet alleen de kapel onderscheidend, er

wordt ook een relatie gelegd met de nabijgelegen pastorie waarvan de voorgevel een soortgelijk fries heeft.

De sacristie is het enige bouwdeel waarvan de openingen in de gevels niet onder rondbogen zijn uitgespaard maar onder strekse bogen, segmentbogen en een rollaag. Historische referenties zijn onder andere te vinden in de kruisvensters met gekleurd glas-in-lood, het snijraam boven de deur én de detaillering van het traliewerk voor een aantal vensters.

Afbeelding: Het front van de kerk met links de Mariakapel en rechts de doopkapel.

Afbeelding: Entreepartij, vertoont grote gelijkens met de kerk in Wamel, eveneens een ontwerp van architect Van Halsteren.

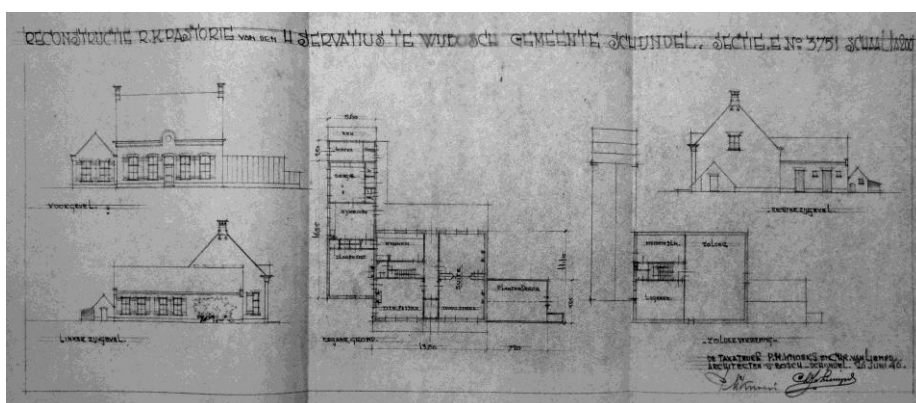
Afbeelding: Het exterieur van de sacristie heeft een meer seculiere opzet van deur- en vensteropeningen. Boven de sacristie torent het priesterkoor uit, een veelvoorkomend ontwerp motief.

2.3 Analyse van de pastorie

2.3.1 De opzet van het gebouw

De voormalige pastorie is in de basis samengesteld door twee volumes op een rechthoekige plattegrond haaks op elkaar aan te laten sluiten. Beide volumes zijn onder een zadeldak gebracht, op een zodanige wijze dan de nokken een T-vormen. Het bouwdeel dat min of meer evenwijdig aan de straat is gericht én de entree bevat, is éénlaags met kelder en zolderverdieping. Het bouwdeel haaks daarop, heeft een volwaardige verdieping. In grondplan verschilt het huidige gebouw niet veel van de negentiende-eeuwse voorganger die heeft gestaan op de plek waar in 1952 de Sint Servatius werd gebouwd. Daarmee houdt iedere gelijkenis met de door oorlogshandelingen verwoeste voorganger van de pastorie wel zo'n beetje op.

De achtertuin heeft een terras dat vermoedelijk nog uit de bouwtijd van het huis is.

Afbeelding: Reconstructietekening van de negentiende-eeuwse pastorie.

Afbeelding: De pastorie zoals in 1952 werd gebouwd.

2.3.2 Het exterieur van het gebouw

De architectuur van de pastorie volgt in de basis de vormgeving van de kerk. Gevels zijn in schoonmetselwerk opgetrokken. Daarbij zijn vrij forste stenen in kettingverband gecombineerd met ruw afgewerkte voegen. Topgevels zijn uitgevoerd met zware schouderstukken en tuiten, exact zoals bij de kerk is gedaan. De samenhang tussen beide gebouwen wordt in de architectuur verder benadrukt door de toepassing van een boogfries in de voorgevel, gelijk het fries van de Mariakapel van de kerk.

Verschillen zijn er ook. Zo zijn in de gevels van de pastorie natuurlijk geen

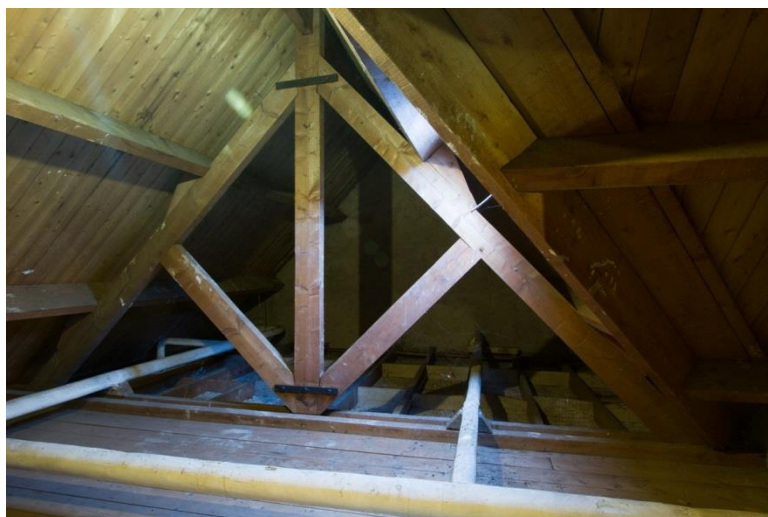
rondboogvensters te vinden. In plaats daarvan zijn openingen uitgespaard onder strekse bogen (en een enkele segmentboog). Karakteristiek voor het tijdsbeeld zijn behoudens reeds genoemde aspecten, de omlijsting van de entreepartij en de toepassing van een kleine dakkapel daar recht boven. De gevels van de pastorie verkeren nog vrijwel in oorspronkelijke staat, dat is inclusief deuren en vensters. Op enkele plekken is glas vervangen ten behoeve van verbetering van isolatie en ventilatie.

Afbeelding: De achtergevel van de pastorie. Opzet van het gebouw is hier oorspronkelijk, vermoedelijk inclusief terras.

2.3.3 De draagconstructies

De kelder van het gebouw is uitgevoerd in gewapend beton. De draagconstructie van de begane grondvloer en de verdiepingsvloer is nergens in het zicht. De zolder heeft een houten vloer op een enkelvoudige balklaag. De balken zijn grotendeels opgelegd in de kopgevels van het gebouw en enkele binnenmuren. Bij het maken van de kap kon worden volstaan met twee spanten. Deze zijn samengesteld uit trekbalke, makelaar, steekschoren en spantbenen. De meeste verbindingen zijn met spijkers én bouten gezekerd. Over de spanten zijn de gordingen gelegd, daarop is het dakbeschot gespijkerd. Voor zover kon worden vastgesteld, zijn er nimmer wijzigingen aangebracht aan de draagconstructies van het pand.

Afbeelding: Eén van de twee kasspanten. In de achtergrond de balklaag van de zoldervloer.

2.3.4 Het interieur

De kelder van het pand kent van oudsher een tweedeling. Eén deel van de kelder deed dienst als kolenopslag en zal ruimte hebben geboden aan de verwarmingsinstallatie. Het tweede deel deed dienst als proviandkelder. De kelder is niet voor niets toegankelijk vanuit de keuken. In de kelder zijn nog enkele kastjes uit de jaren vijftig aanwezig en een oorspronkelijk rek dat vermoedelijk in beton is uitgevoerd.

De begane grond heeft een tochtportaal dat toegang geeft tot de forse vestibule met daarin de trap naar de (zolder)verdieping. Het tochtportaal maakt een oorspronkelijke indruk, vloerafwerking, lambrisering en tochtdeur lijken alle uit de bouwtijd te zijn. Identieke vloer- en muurafwerking is ook te vinden ter plaatse vóór het toilet.

De vestibule beschikt over de oorspronkelijke trap. Mogelijk gaat de onder de huidige vloerbedekking nog een oudere afwerking schuil. Het plafond in de vestibule is van steengaas en voorzien van een eenvoudige randlijst. Dit type plafond is door heel het gebouw toegepast.

De voormalige woonvertrekken van de pastoor bevinden zich links van het tochtportaal en de vestibule. In één van de vertrekken is nog een oorspronkelijke kachelplaats met aan weerszijden een inbouwkast aanwezig. Rechts van het tochtportaal is een kamertje dat oorspronkelijk als spreekkamer zal hebben gediend. Bij het kamertje hoort een bezoekerstoilet. Verder zijn in dit deel van de pastorie de keuken en berging te vinden. De keuken beschikt nog over de oorspronkelijke condens- en rookvang ten behoeve van het verdwenen kookstel. Op de begane grond zijn vrijwel alle oorspronkelijke binnendeuren nog aanwezig, met authentiek hangwerk, sluitwerk én deurkrukken uit de bouwtijd van het pand. De voornaamste wijzigingen hier betreft het plaatsen van een nieuw keukenblok en het aanbrengen van nieuwe vloerbedekkingen (en mogelijk muurafwerkingen).

Op de (zolder)verdieping is de toestand ook nog goeddeels zoals opgeleverd in 1952. Een overloop vormt de ontsluiting van de verschillende vertrekken. Op één plek zijn twee kamers samengetrokken door sloop van een tussenmuur. Die kamer heeft nu twee toegangsdeuren en een afdruk op het plafond toont de plaats van de verdwenen muur. Links op de (zolder)verdieping is de indeling ook gewijzigd, namelijk op het moment dat een tweede badkamer werd gerealiseerd. Binnendeuren zijn hierbij hergebruikt, de verbouwing is af te lezen aan de nieuw aangebrachte aftimmerlatjes tegen het kozijn. Deze ontberen de profilering die in oorspronkelijke toestand is aan te treffen.

De zolder is een onafgewerkte ruimte die toegankelijk is middels een oorspronkelijke vlizotrap.

Afbeelding: Tochtportaal en vestibule.

2.3.5 De garage

Bij de pastorie is een garage gebouwd, een eenvoudig volume op een rechthoekige grondslag en onder een flauwhellend zadeldak. Het muurwerk is met dezelfde stenen gemetseld als kerk en pastorie, ook in kettingverband en met ruwe voegen. De schansmuren die op de garage aansluiten, zijn oorspronkelijk.

Afbeelding: Garage uit de bouwtijd.

3 Waardering

3.1 Algemeen

Een (cultuur)historische waardestelling is geen dictaat. Naarmate (cultuurhistorische) waarden hoger zijn, zal men wél met meer kracht van argument – mede vanuit andere overwegingen – moeten verdedigen dat men ze wil aantasten. De door BAAC aan de hand van de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek opgestelde waardering is een zo objectief mogelijke waardering, uitsluitend gebaseerd op de gegevens die in deze rapportage zijn gepresenteerd.

3.2 Waarderingsmethodiek

De in deze rapportage opgestelde waardering en de waardestelling is zo objectief mogelijk gegeven, zoals reeds aangegeven in de inleiding, waarin uitvoerig ingegaan wordt op het begrip monumentale waarde. De waardering vloeit voort uit een toetsing van vijf in de richtlijnen bouwhistorisch onderzoek genoemde facetten: algemene historie, stedenbouw, architectuurgeschiedenis, bouwhistorie en gebruiksgeschiedenis. In de waardenstelling worden de verschillende onderdelen van het object, vanuit de waardering, getoetst op de mate van zeldzaamheid en gaafheid (authenticiteit).

- Hoge monumentale waarde: van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied. (bijzonder of uitzonderlijk).
- Positieve monumentale waarde: van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied. (basiswaarde) omwille van de hoge mate van authenticiteit en/of zeldzaamheid.
- Indifferente monumentale waarde: van relatief weinig belang zijn voor de structuur en/of de betekenis van het object als gevolg van een aantasting van de mate van authenticiteit of de veelvoorkomendheid.
- Geen monumentale waarde: jonger dan vijftig jaar

3.3 Waardedefinities

Omdat de vertaalslag van de vastgestelde monumentale waarde naar praktische handvaten in het kader van voorgenomen ingrepen wat eenvoudiger te maken, heeft BAAC er voor gekozen om in deze paragraaf inhoud te geven aan de begrippen hoge monumentale waarde, positieve monumentale waarde en indifferente monumentale waarde. Dit met het doel de planvormer en plantoetsers op één lijn te kunnen brengen ten aanzien van de interpretatie van de door BAAC vastgestelde waarden.

- Hoge monumentale waarde

Voor onderdelen waaraan hoge monumentale waarde is toegekend, geldt dat er bij het maken van verbouwingsplannen, vanuit bouwhistorisch oogpunt, gestreefd moet worden naar het volledig behoud er van. Aanpassingen van hoog gewaardeerde onderdelen zijn alleen te billijken wanneer daarmee de bestaande monumentale waarde, of de beleving daarvan, onaangetast blijft of wordt versterkt. In zeldzame gevallen is versterking van hoog gewaardeerde onderdelen

mogelijk door toevoeging van een op zichzelf kwalitatief hoogwaardige aanvulling. Algemeen geldt dat noodzakelijk geachte ingrepen met zorg moeten worden uitgevoerd waarbij in principe de architectuur van het gebouw maatgevend is.

- Positieve monumentale waarden

Voor onderdelen waaraan positieve monumentale waarde is toegekend, geldt dat er bij het maken van verbouwingsplannen, vanuit bouwhistorisch oogpunt, gestreefd moet worden naar zoveel mogelijk behoud er van. Aanpassingen van positief gewaardeerde onderdelen zijn omwille van de bouwhistorie alleen te billijken wanneer het karakter en de monumentale waarde van het geheel blijven bestaan of eventueel worden versterkt (bijvoorbeeld door restauratie).

- Indifferente monumentale waarde

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen zwaarwegende argumenten om het volledige behoud van indifferent gewaardeerde onderdelen na te streven. Wijzigingen behoren doorgaans tot de mogelijkheden, sloop in de sommige gevallen ook. Behoud van indifferent gewaardeerde delen kan binnen een herontwikkelingstraject wel een positief effect hebben op de (belevings)waarde van het geheel. Reconstructief herstel kan in sommige gevallen leiden tot opwaardering van indifferent gewaardeerde onderdelen.

- Geen monumentale waarde

Vanuit bouwhistorisch oogpunt bestaan er geen argumenten om het behoud van indifferent gewaardeerde elementen na te streven. Wijzigingen of zelfs sloop behoren zonder voorbehoud tot de mogelijkheden en kunnen zelfs een positief effect hebben op de beleving van de monumentale waarde van het complex als geheel.

3.4 Waardering

3.4.1 Algemene historische waarde

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt aangegeven dat voor de bepaling van de algemene historische waarde van een object inzicht moet worden verkregen in verbondenheid met maatschappelijke ontwikkelingen. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of in het gebouw één of meerdere maatschappelijke ontwikkelingen tot uitdrukking komen, en zo ja, in welke mate en hoedanigheid. Dit is geen eenvoudige opgave, mede omdat concrete definities van de gehanteerde begrippen ontbreken.

De cultuurhistorische betekenis van kerk en pastorie zijn gering in de zin dat door het verwijderen van vrijwel alle religieuze uitingen in de gebouwen niet langer sprake is van een uitdrukking van het Rooms-katholieke gedachtengoed. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de typologie van het gebouw (de christocentrische opzet), de aanwezigheid van een kinderkapel én de aanpassing van de stedenbouwkundige situatie te relateren zijn aan het gedachtengoed van de (Rooms-katholieke) gemeenschap, maar dat die aspecten afzonderlijk aan de orde worden gesteld en hier niet onder de paraplu 'cultuurhistorie' worden geplaatst.

Er is, voor zover kon worden vastgesteld, geen sprake van bestuurlijke, beleidsmatige of lokale invloed op het (aspecten van) het ontwerp van kerk en pastorie. Het is niet uit te sluiten dat er sprake van invloed is geweest over de stedenbouwkundige situering van de gebouwen.

Er is in ieder geval géén sprake van innovatief ontwerp. Bouwconstructies, vormgeving, typologie en de bouw van een kinderkapel zijn hoofdzakelijk 'uitvindingen' uit de interbellumperiode en werden in Wijbosch uit die periode overgenomen.

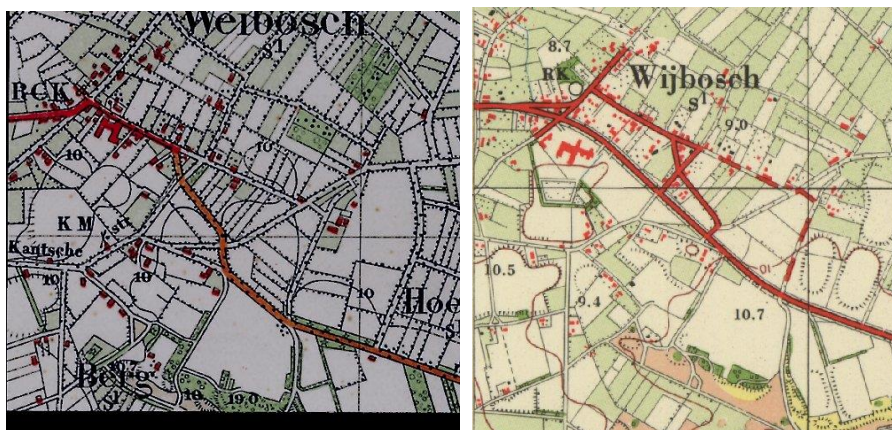
De zeldzaamheid is gering. Vóór en net na de Tweede Wereldoorlog werden er als gevolg van stadsuitbreidingen en wederopbouw relatief veel kerken gebouwd, vrij veel met gelijke uitgangspunten als bij het ontwerp voor de Sint Servatiuskerk.

3.4.2 Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt aangegeven dat voor de bepaling van de ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden inzicht moet worden verkregen in de status van vijf te onderscheiden componenten, waarvan hieronder enkele worden gecombineerd.

Wijbosch is niet aangemerkt als een beschermd dorpsgezicht, niet landelijk en ook niet op lokaal (gemeentelijk) niveau. Kerk en pastorie vormen geen onderdeel van een groter geheel dat als bijzonder kan worden aangemerkt. Kerk en pastorie zijn op lokaal niveau wel van betekenis vanwege de situering, specifiek de verbondenheid met de infrastructurele ontwikkeling van het dorp. De nieuwbouw van de kerk werd aangegrepen op het kerkgebouw te richten op de kort daarvoor aangelegd deel van de Eerdsebaan. De aanleg daarvan maakte dat de Monseigneur van de Venstraat (waarop de voorganger van de Servatiuskerk met haar toren was gericht) haar functie voor doorgaand verkeer verloor. Er ontstond op deze manier ook een duidelijke (zicht)relatie tussen kerk en het Klooster Annahof dat na verwoesting in de oorlog, in 1952 naar plannen van Liempd en Meerendonk aan de Eerdsebaan werd gebouwd. Kerk, pastorie en klooster drukken een duidelijk stempel op het dorp en in vrij hoge mate bepalend voor het aanzien daarvan.

Van een bijzondere betekenis van de kerk vanwege de ruimtelijke inrichting als gevolg van een bijzondere verkaveling of inrichting van de openbare ruimte is, voor zover kon worden vastgesteld, geen sprake. De ruimte voor de kerk is thans in gebruik als parkeerruimte.

Afbeelding: Stedenbouwkundige situatie in de jaren twintig en de jaren vijftig.

3.4.3 Architectonische waarden

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt aangegeven dat voor de bepaling van de architectonische waarden inzicht moet worden verkregen in de status van vijf te onderscheiden componenten, waarvan hieronder enkele worden gecombineerd.

Het is binnen de kaders van deze verkenning niet mogelijk om het ontwerp van kerk en pastorie te plaatsen binnen het oeuvre van architect Van Halteren, om de eenvoudige reden dat het aan een oeuvreoverzicht ontbreekt. Wel kan worden vastgesteld dat het ontwerp van de architect niet vooruitstrevend is, maar in lijn met het gedachtengoed zoals dat in de jaren twintig en dertig tot ontwikkeling kwam. Een aantal werken van Van Halteren is in de loop der tijd aangewezen als (rijks)monument. Bekendst zijn de Huize Vicentius in Udenhout en de Dominicuskerk in Tiel. In het kader van de Sint Servatius kan hier nog worden gewezen op de architectonische overeenkomsten tussen de Sint Victorkerk in Wamel en de kerk in Wijbosch, beide uit 1952. De kerk in Wamel heeft geen monumentale status.³

Waar het ontwerp van Van Halteren in voorzien, en wat als een kwaliteit kan worden beschouwd, is de sterke samenhang tussen in- en exterieur. Dit geldt niet alleen voor de vormtaal maar ook zeker in de materiaaltoepassing (baksteen, metselverband en voegwerk) en de detailleringen. Van bijzondere esthetische kwaliteiten in de lijn van verhoudingen, detailleringen, constructies en materiaalgebruik is in principe geen sprake. Het principiële voorbehoud bestaat daarin dat in de bouwtijd juist de eenvoud en soberheid het verhaal verteld van de beperkte middelen waarmee de Rooms-katholieke gemeenschap in het kleine dorp Wijbosch de bouw van een nieuwe kerk en pastorie realiseerde. In die context is kan juist de eenvoud als een kwaliteit worden beschouwd.

Er is, ten tijde van de verkenning, geen sprake van bijzondere kunsttoepassingen in de kerk en de pastorie. Veel, bijna alles, dat herinnert aan het religieuze gebruik van het gebouw (losse inventaris of nagelvaste onderdelen) zijn uit de gebouwen gehaald. Wanneer dat traject is voltooid, resten in de kerk vermoedelijk alleen nog de gebrandschilderde glas-in-loodramen. Ten miste een del daarvan is gemaakt door glazenier Paashuis, die met name in de provincie religieuze werken uitvoerde maar geen landelijk vooraanstaand kunstenaar was.

Afbeelding: Front van de kerk in Wamel vertoont grote overeenkomsten met het front te Wijbosch.

³ http://www.westmaasenwaal.nl/ruimtelijkeplannen/NL.IMRO.0668.BUIWestMenW-VO01/rb_NL.IMRO.0668.BUIWestMenW-VO01_7.pdf

3.4.4 Bouwhistorische waarden

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt aangegeven dat voor de bepaling van de bouwhistorische waarden van het gebouw onderscheid wordt gemaakt in drie componenten. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of het gebouw van belang is vanwege één of meerdere van deze componenten en hoe groot dit belang is, waarbij authenticiteit en zeldzaamheid de belangrijkste toetsingscriteria zijn.

In de gebouwen zijn louter constructies aangetroffen die aan te merken zijn als gangbaar voor de bouwtijd. De zeldzaamheid is derhalve zeer gering te noemen. De constructies verkeren alle nog wel in oorspronkelijke staat.

Van historische gelaagdheid is in geval van kerk en pastorie geen sprake. De weinige (bouwkundige) ingrepen die zijn doorgevoerd, hebben geen van alle geresulteerd in een toegevoegde kwaliteit.

Aan de toegepaste materialen wordt geen bijzondere hoge waarde toegekend. De meeste materialen zijn in hun tijd. Een uitzondering wordt gemaakt voor de behandeling van het muurwerk. De toepassing van groot formaat bakstenen in een kettingverband en met ruw voegwerk is een karakteristiek van de bouwtijd en zou in- en uitwendig behouden moeten blijven (al is dit meer een architectonisch dan bouwhistorisch aspect van de gebouwen).

3.4.5 Waarden vanuit de gebruikshistorie

In de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek wordt aangegeven dat voor de bepaling van de waarden vanuit de gebruikshistorie van het gebouw onderscheid wordt gemaakt in drie componenten. Concreet wordt de bouwhistoricus gevraagd te toetsen of het gebouw van belang is vanwege één of meerdere van deze componenten en hoe groot dit belang is waarbij authenticiteit en zeldzaamheid de belangrijkste toetsingscriteria zijn.

Het voornaamste belang van de gebouwen is het gebruik ervan vanaf de bouw in 1952 tot aan 2013, toen de kerkelijke functie ten einde kwam. De gebouwen geven in hun voorkomen uiting aan de katholieke geloofsbelijdenis in Wijbosch in het genoemde tijdsvlak. Indirect verwijst het gebouw naar de schade die het dorp opliep in 1944. Indirect, omdat niets in, aan of om het gebouw een concrete referentie vormt aan die gebeurtenis.

3.5 Waardenstelling

Door de betekenis die kerk en pastorie meer dan zestig jaar hebben vervuld in de Wijbosche gemeenschap, door het beeldbepalende karakter van het ensemble en de indirecte verwijzing naar de oorlogsschade die Wijbosch heeft geleden, is het niet vreemd dat het kerkgebouw is aangewezen als gemeentelijk monument. Hierin is als het ware de kernwaarde van de gebouwen gelegen. Daartegenover staat dat het ontwerp voor kerk en pastorie, in de bouwtijd, niet als bijzonder kan worden aangemerkt. Niet omwille van de typologie. Niet omdat er sprake zou zijn van een innovatief karakter. Al zeker niet op bouwhistorische gronden, gelet op het vrij gangbare vorm- en materiaalgebruik.

Er zijn in 'de monumentenwereld' twee filosofieën gangbaar. De eerste heeft als uitgangspunt dat wanneer een gebouw een monument is, aan alle onderdelen die oorspronkelijk zijn, hoge monumentale waarde dient te worden toegekend omdat deze onderdelen van cruciaal belang zijn voor het monument. Die gedachte is verklaarbaar omdat wijziging van oorspronkelijke onderdelen van het gebouw in principe gelijkstaat aan een aantasting van de monumentale waarde. Nadeel is dat daarmee de discussie op welke wijze een dergelijk gebouw op een zodanig manier kan worden getransformeerd dat het voortbestaan van het gebouw, dat recentelijk reeds grotendeels ontdaan is van haar religieuze karakter, op de langere termijn gewaarborgd is.

De tweede filosofie, die BAAC hanteert, volgt in principe de omgekeerde weg. Er wordt eerst gekeken welke aspecten van het gebouw en toe hebben geleid dat aan het gebouw monumentale waarde werd toegekend. Met andere woorden: wat is de kernwaarde van het gebouw en in welke onderdelen is die waarde vertegenwoordigd. Daaraan wordt vertegenwoordigen hoge monumentale waarde toegekend. Aantasting van deze onderdelen rechtvaardigt de vraag of het gebouw als geheel na ingrijpen nog wel monumentwaardig is.

Hoge monumentale waarde wordt toegekend aan:

1. De naar de openbare weg gekeerde gevels van het kerkgebouw, waarbij een uitzondering wordt gemaakt voor het deel van de gevel dat hoort bij het lid tussen schip en doopkapel. Deze gevels zijn in hoge mate bepalend voor het karakter van het gebouw en het ensemble dat het vormt met de nabijgelegen pastorie. De vastgestelde waarde geldt hier ook voor de interieurzijde van de gevels.
2. De gevels en het gewelf van de halfronde absis vertegenwoordigen hoge monumentale waarde, vanwege de relatieve zeldzaamheid van koepelgewelven en de in de absis aanwezige, gebrandschilderde glas-in-loodramen van glazenier Paashuis. De absis is bij uitstek een belangrijke referentie aan het historische gebruik van het gebouw.
3. De naar de openbare weg gekeerde gevels van de pastorie omdat deze in hoge mate bepalend voor het karakter van het gebouw en het ensemble dat het vormt met de nabijgelegen kerk.
4. De muur tussen sacristie en priesterkoor, in hoofdzaak vanwege het structuurbepalende karakter, maar ook vanwege de daarin aanwezige deur en vensters.

Positieve monumentale waarde wordt toegekend aan:

5. De overige gevels van het kerkgebouw. Deze verkeren in grotendeels oorspronkelijke staat. Relatief kleine, weloverwogen ingrepen vormen geen bedreiging voor de kernwaarden, de monumentale status van het gebouw. Uitzonderingen worden gemaakt voor twee blinde geveldelen van de sacristie. Hieraan wordt indifferente monumentale waarde toegekend. Wat meer grootschalige ingrepen zijn hier denkbaar zonder dat dit grote gevolgen heeft voor de monumentale status van het gebouw.
6. Het lid tussen schip en doopkapel, omdat dit architectonisch een ondergeschikte rol speelt.
7. De voor de bouwtijd gangbare kapconstructie van het schip vertegenwoordigt positieve monumentale waarde omdat deze uiting geeft aan de voor de bouwtijd, mede door beperkt beschikbare middelen, kenmerkende soberheid.
8. Het gemetselde gewelf in het priesterkoor, vanwege het gebruik gerelateerde onderscheid met de dakconstructie in het schip. Op dezelfde reden kan ook aan de vloer in het voormalige priesterkoor positieve monumentale waarde worden toegekend.

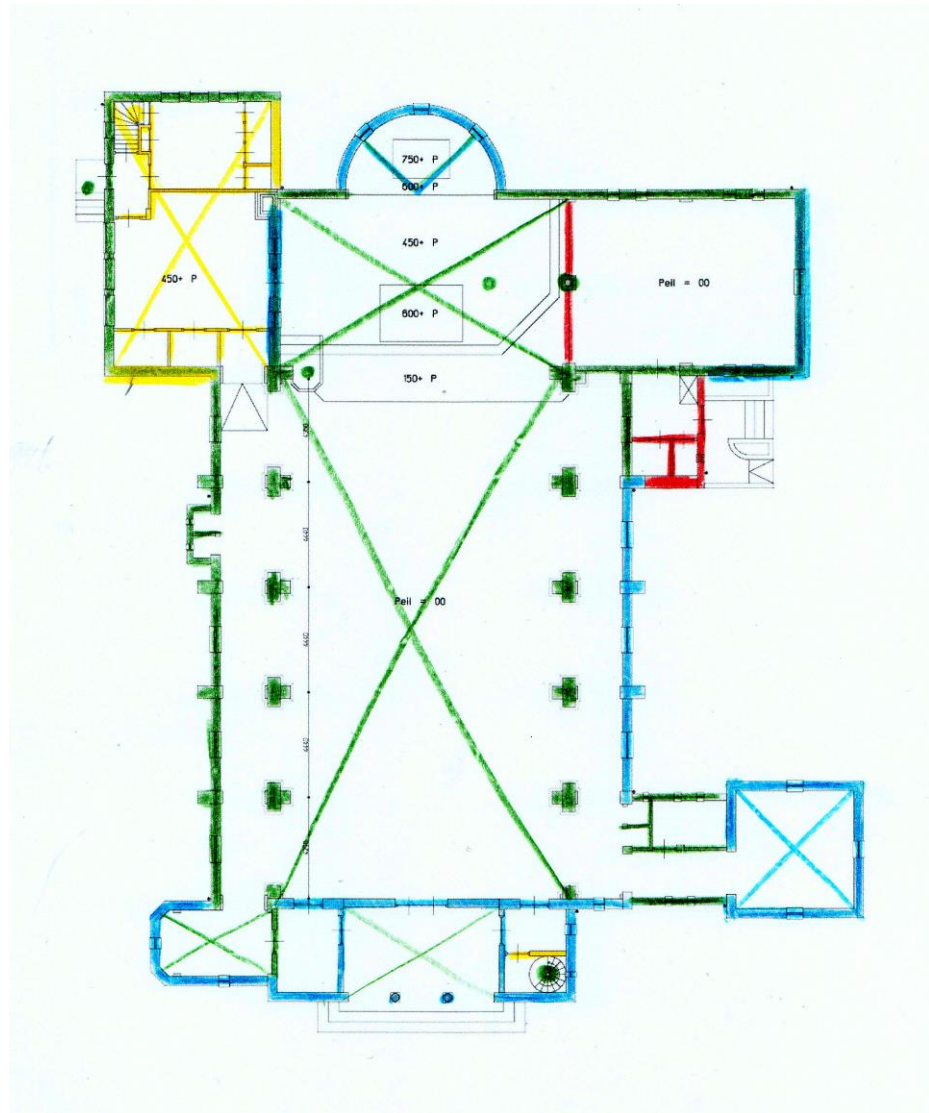
9. De kolommen in het schip omdat deze uiting geven aan de voor de bouwtijd, mede door beperkt beschikbare middelen en de christocentrische opvattingen, kenmerkende soberheid.
10. De overige gevels van de pastorie, de straatgevel van de garage en de tuinmuur. Deze verkeren in grotendeels oorspronkelijke staat en vormen een visuele eenheid met de hoog gewaardeerde delen van de gevels.
11. De structuur op de begane grond van de pastorie met historisch onderscheid tussen woonvertrekken en dienstruimten (keuken en spreekkamer). De waarde wordt eveneens toegekend aan de afwerking van tochtportaal, trap en de kachelpaats met flankkasten.

Indifferente monumentale waarde wordt toegekend aan:

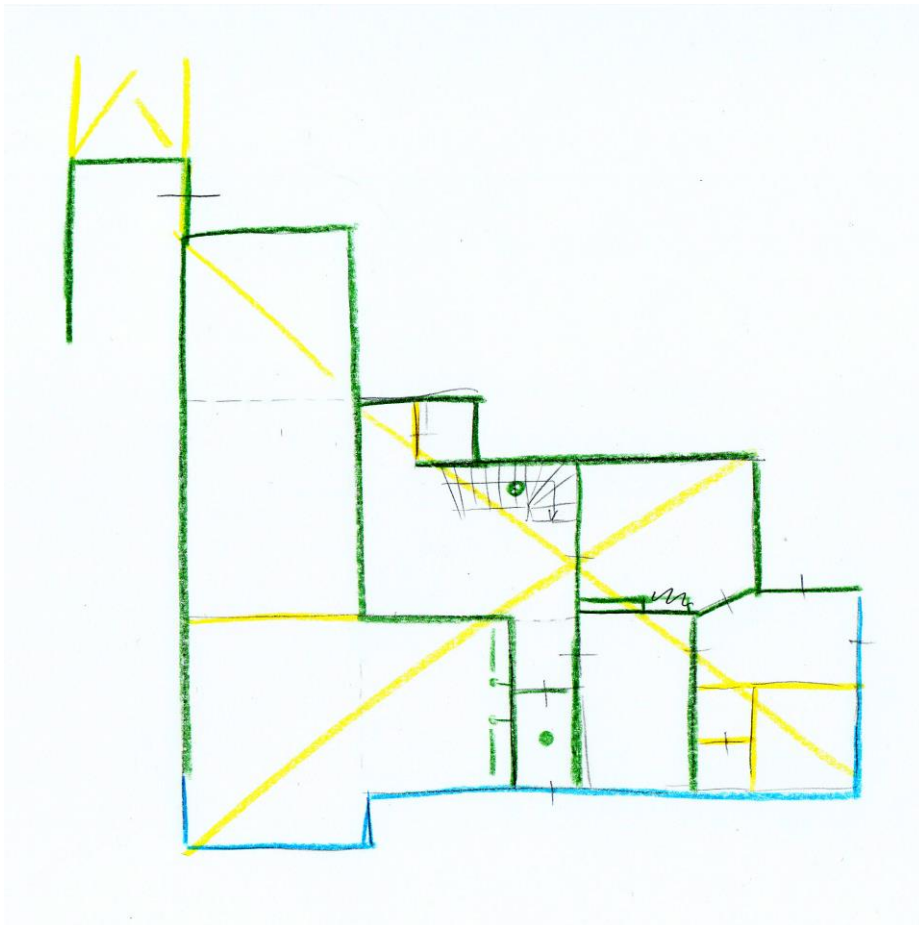
12. De blinde geveldelen van de sacristie.
13. De interieurindeling van de sacristie vanwege het relatief weinig duidende karakter en het zeer gangbare materiaal- en vormgebruik.
14. De muur tussen portaal en spiltrap vanwege het onbeduidende karakter (zowel qua structuur als de materialisering).
15. Gastentoilet en berging van de pastorie vanwege het relatief onbeduidende karakter.
16. De draagconstructie van de pastorie vanwege het weinig duidende karakter en de veelvoorkomende constructiemethode.

Er wordt geen monumentale waarde toegekend aan:

17. Alle toevoegingen van na 1952. Dat geldt zowel voor de kerk als voor de pastorie. Die bouwsels en afwerkingen hebben niet gezorgd voor een toegevoegde kwaliteit.

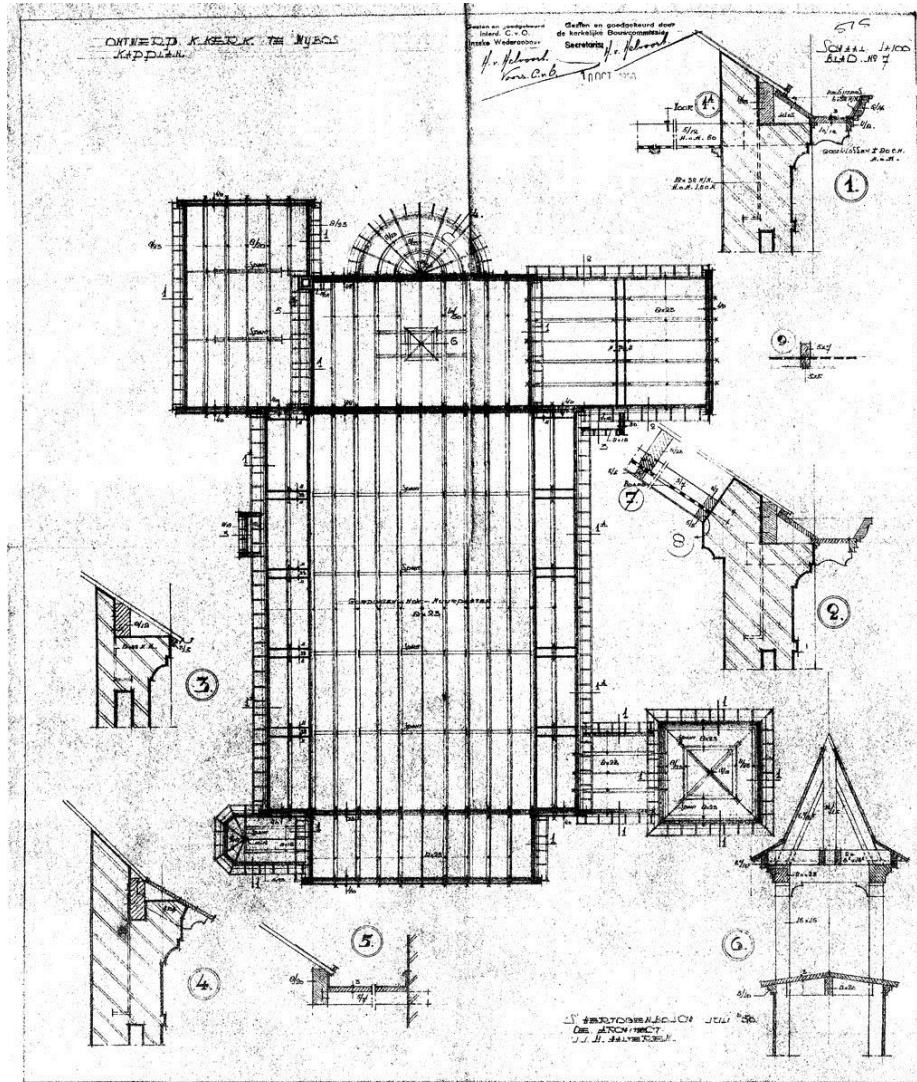

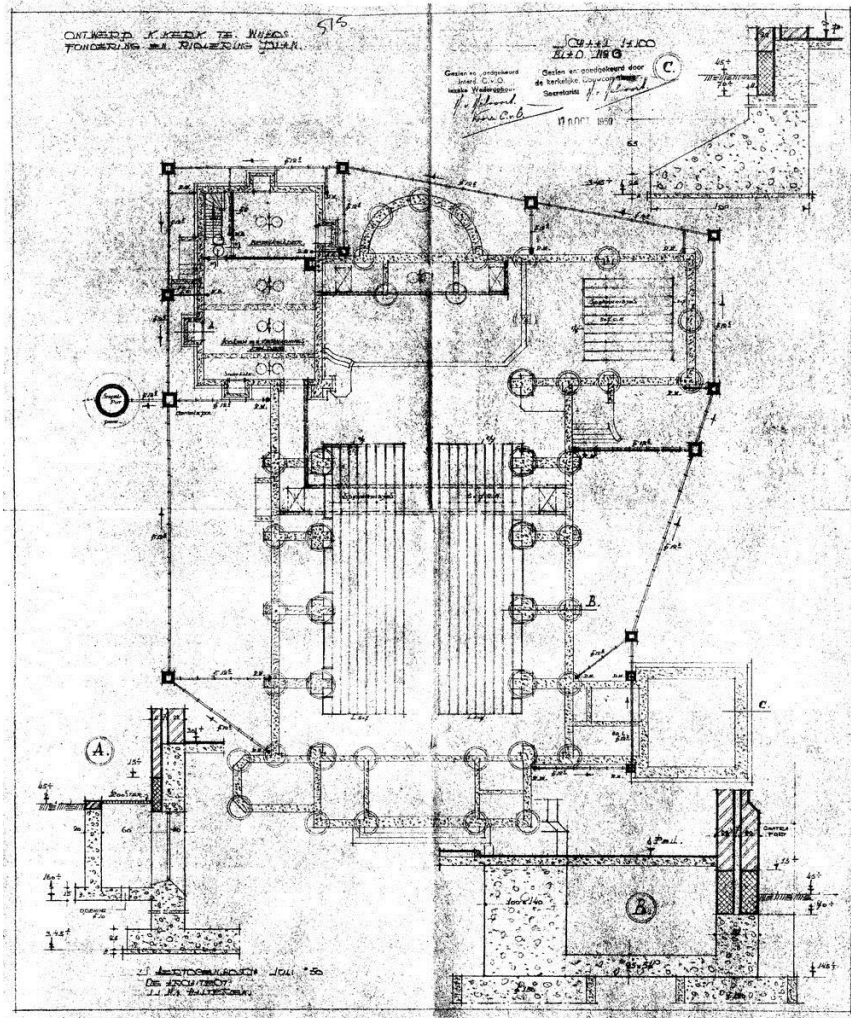
Blauw: hoge monumentale waarde
Groen: positieve monumentale waarde
Geel: indifferente monumentale waarde
Rood: geen monumentale waarde

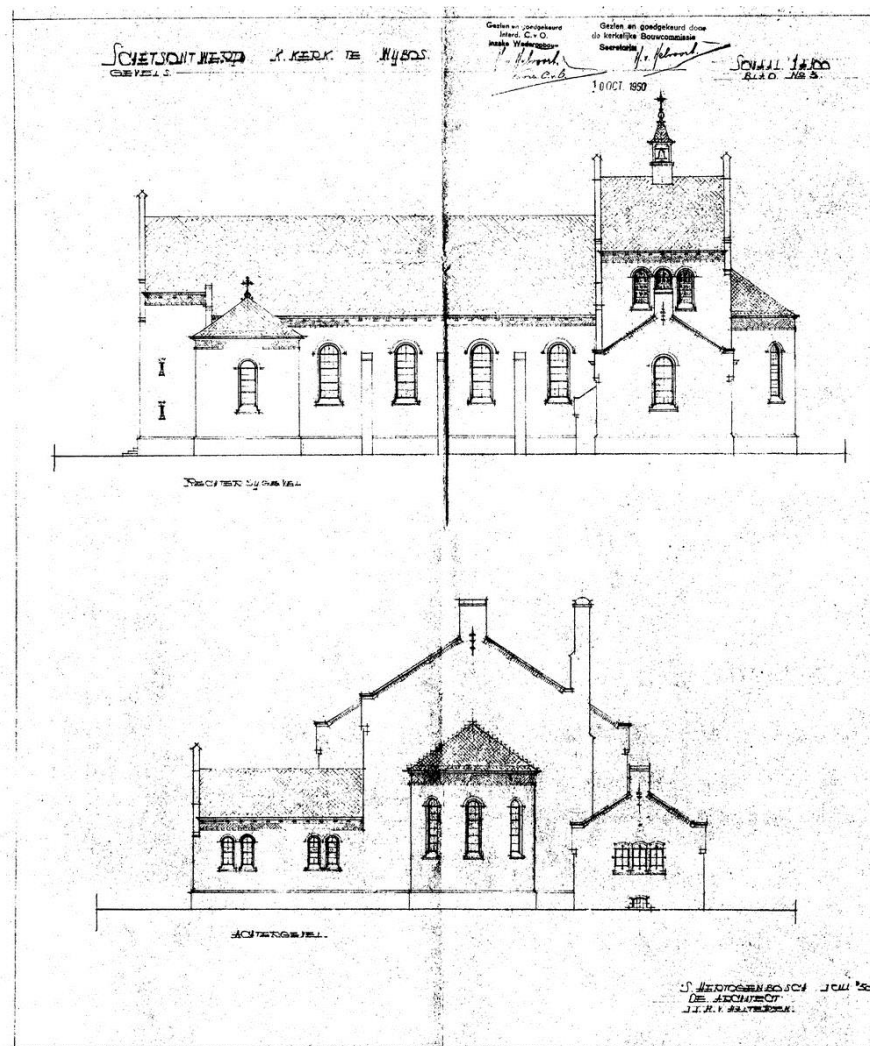

Blauw: hoge monumentale waarde
Groen: positieve monumentale waarde
Geel: indifferente monumentale waarde
Rood: geen monumentale waarde

4 Tekeningen 1952

Over BAAC

- Het bedrijf

BAAC is een onafhankelijk onderzoeksbureau dat zich sinds de oprichting in 2000 bezig houdt met cultuurhistorie in de breedste zin van het woord. BAAC voert alle mogelijke facetten van archeologisch en bouwhistorisch onderzoek uit en beschikt over een groot aantal specialisten. Het bedrijf heeft ongeveer 80 werknemers in dienst, verdeeld over vestigingen in Deventer, 's-Hertogenbosch en Drongen (Vlaanderen). Bouwhistorie is van begin af aan één van de pijlers van het bedrijf. De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

- ir. Rob Gruben (bouwhistorisch onderzoek, fotogrammetrie)
- drs. ing. Geert Oldenmenger (bouwhistorisch, architectuurhistorisch en cultuurhistorisch onderzoek)
- Michel van Dam (bouwhistorisch en historisch onderzoek)
- drs. Hans Willems (historisch onderzoek)

- De onderzoeker(s) en auteur(s)

Drs. ing. Geert Oldenmenger (1976) studeerde bouwkunde aan de Hogeschool Enschede, waarbij hij stages vervulde bij Van Wijnen bv en IAA architecten. Daarna volgde hij aan de toenmalige Katholieke Universiteit Nijmegen (Radboud Universiteit Nijmegen) de studie Kunstgeschiedenis en Archeologie, waarbinnen hij zich vooral specialiseerde op de geschiedenis van architectuur en stedenbouw. Gedurende deze opleiding vervulde hij bij de gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten, een opleidingsplaats voor bouwhistorie. In twee jaar tijd werd een groot aantal panden in de Bossche binnenstad onderzocht en gedocumenteerd. In 2001 kreeg hij, aansluitend op deze opleiding, een baan aangeboden als bouwhistoricus bij BAAC. Daar werkte hij zich in korte tijd op tot senior bouwhistoricus. In 2008 studeerde hij als laatste doctorandus in de kunstgeschiedenis af met een scriptie waarin het leven en het werk van de negentiende-eeuwse, Zutphense stadsarchitect A.B.W. Langenberg centraal stond.